

ТУРИС ІНГРІД
(Мукачево)

Німецькі запозичення як предмет наукового дослідження в угорських говірках Закарпатської області

Задачею даної статті є дослідження німецьких запозичень як предмета наукового дослідження в угорських говірках Закарпатської області.

Дослідженням німецьких говірок у південно-східній частині Європи науковці займалися вже здавна, зокрема в Угорщині, Україні, Румунії, Словаччині та Югославії [41], [43], [44], [45]. Мови національних меншин досліджувалися і досліджуються не тільки в цих регіонах, а й у тому числі в поліетнічному ареалі верхньої Тиси [27, с. 257–271].

Культура – це сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії. Колишній німецький Президент Роман Герцог (Herzog Roman) сказав: “Хто хоче знати своє майбутнє – повинен знати свої корені, а на них здобувати своє майбутнє” [27, с. 45].

Однією з проблем Угорщини є історія національних меншин. Цим питанням займався багато відомих істориків ще до Першої світової війни, між двома війнами, а також після Другої світової війни. В ХІХ ст. після відкриття в Будапештському університеті кафедри славістики в 1849-му році, румунської філології в 1862–1919 рр. та хорватської філології в 1895-му році було відкрито ще чотири кафедри історії, де відомі вчені реферували свої статті на тему історії південно-східної частини Європи. В 1941-му році був зроблений великий внесок в науку Угорщини з відкриттям Інституту імені Пала Телекі (Teleki Pál), де досліджували відносини між Угорщиною та країнами південно-східної частини Європи [38, с. 19–23].

В Інституті Йогана Кюнціґа (Künzig Johann) у Фрайбурзі (1964р.), що займається східно-німецькою етнографією та Німецькому товаристві “Будинок Батьківщини” у Штуттґарті (1976 р.) вивчали в основному історію, культуру та діалекти німецьких національних меншин, переважно – дунайських швабів у Югославії, Румунії та Угорщині. Завдяки таким інститутам різні країни мають можливість знайомитися одні з одними, встановлювати контакти, допомагати одні одним.

У 1987-му році на землі Баден-Вюртемберг у місті Тюбінгені (Німеччина) Внутрішнім Міністерством досліджень було створено Інститут дунайсько-швабської історії та країнознавства [28, с. 9–11]. Після другої світової війни велика частина німців була вигнана з південно-східної частини Європи до Німеччини і поселилася саме на землі Баден-Вюртемберг, що і стало причиною створення цього дослідницького центру німецьких меншин південно-східної частини Європи. Засновником Інституту дунайсько-швабської історії та країнознавства був професор Гаральд Ціммерманн (Zimmermann Harald), а з 1992-го року його роботу продовжує вчений Горст Форстер (Forster Horst).

В Будапешті у 1987-му році відбулася інтернаціональна історична конференція під ширмою патріотичного народного фронту угорського товариства істориків та угорсько-німецької демократичної спілки. Тема конференції – “300

років історії угорсько-німецького співіснування”. Тут реферувалися статті на теми співжиття і співпраці угорців та німців [37, с. 271–280]. Угорський Міністр культури і освіти Імре Позжгої (Pozsgai Imre) вимагав історичної правди та її розкриття, маючи на увазі, що без спадщини угорських німців Угорська держава була б бідною. Він цитував також угорського композитора Бейлу Бортока (Bartók Béla): “Добре було б, якби в мирі і злагоді жити разом” [38, с. 24–30]. Директор Інституту історії, колишній президент Угорської Академії наук Ференц Глотц (Glatz Ferenc) займався вивченням історії регіону Карпатського басейну у другій половині XIX ст. та у першій половині XX ст., яка визначалася проблематикою різних національних інтересів та різних етнічних груп [28, с. 5–8].

Посилення інтересу до інтерлінгвальних досліджень, з одного боку, та інтеркультурних взаємин – з другого, стали передумовами до створення теоретичних засад інтеркультурної лінгвістики [25], яка актуалізувалася з виникненням, розвитком і розширенням Європейського Союзу (EU), що у свою чергу об’єднує в спільному просторі різні народи, їх культури і мови [40, с. 119–132].

Однак як і будь-який інший напрямок у лінгвістиці, інтеркультурна лінгвістика вимагає створення свого наукового апарату з відповідною термінологічною системою, в якій кожний використаний термін повинен бути однозначним і базуватися на прозорій мотивації. У своїх „побажаннях” (Desirata) автор Чобо Филдеш (Földes Csaba) пропонує концепцію щодо проблематики інтеркультурної лінгвістики. Зокрема сюди належать питання полікультурності (Transkulturalität) як інтеграція культур поліетнічного простору. Він, однак, не вдається в особливості тих чи інших аспектів дослідження, зокрема інтеркультурної лексикографії, нормативних мов чи їх діалектних ідіом. У його праці розглядаються відмінності у вживанні прийменників, особливості порядку слів, а також різні синтаксичні питання [24, с. 163–189]. Окрім того, скрізь у Європі відома монографія Чобо Филдеша „Kontaktdeutsch“ (2005 р.) (Німецькі контакти) [26], у якій розглядаються питання транскультурної багатомовності з використанням методу польового пошуку для збору і фіксації словникового матеріалу. Шість мовних островів складають німецькомовні меншини Угорщини, у яких нараховується близько 200000 мовців [26, с. 33–49].

За останнє десятиріччя помітно зріс науковий інтерес до вивчення німецьких запозичень в угорських говірках Закарпаття, особливо в етнографічній науці, де з’явилося ряд монографій та наукових статей на цю тему.

Угорський вчений Імре Шому (Samu Imre) у своїй науковій статті „A felsőögi nyelvjárás” (Верхньоорські говірки) [42] відзначив, що 35–40% угорської говіркової лексики складають німецькі запозичення, які походять із баварсько-австрійських говірок, наприклад: *cimet*, *früstük*, *kvint*, *sifli*, *szákli* та ін. [42, с. 7–85]. Проте автор не розглядає більшість тематичних груп досліджуваної лексики і не дає широкого мовного аналізу німецьких запозичень.

Німецькі запозичення у такому ж аспекті досліджуються і в монографії Кароя Моллої (Mollai Károly) „Német-magyar nyelvi érintkezések a XVI. század végén” (Німецько-угорські мовні контакти кінця XVI ст.) [36]. Вчений подає аналіз німецьких запозичень і вказує на їх першу фіксацію угорськими писемними пам’ятками. Серед німецьких запозичень він виділяє такі: *bál* ‘бал’ [36, с. 193], *bo-*

rbély ‘чоловічий перукар’ [205], *cövek* ‘кілок, до якого прив’язують виноградну лозу’ [216], *erkély* ‘балкон’ [241], *fánk* ‘пончик’ [256], *farsang* ‘м’ясниці’ [257], *gépe-ly* ‘робоча машина, яку тягли коні’ [286], *hantellér* ‘торгівець’ [307], *herceg* ‘герцог’ [308], *istrang* ‘металеве півкільце яке зв’язує нагрудний ремінь хомути коня з постромкою’ [329], *kanna* ‘бідон’ [340], *koh* ‘піч’ [361], *kóstol* ‘пробувати їжу на смак’ [368], *láda* ‘великий промисловий ящик’ [379], *lőre* ‘низькосортне вино з відходів випресованих виноградних грон’ [394], *must* ‘натуральний виноградний сік’ [408], *strimfli* ‘панчохи (жіночі)’ [509] та ряд ін. Ці спостереження є цінними для аналізу німецьких запозичень в угорських говірках Закарпаття. Однак більша частина проаналізованих лексем уже архаїзувалася.

Варто виділити також монографію Золтана Уйварі (Újváry Zoltán) „Népi táplálkozás három gömői völgyben” (Народне харчування у трьох Гимирських долинах) [46]. Крім детального етнографічного опису харчування угорців, що проживають у трьох Гимирських долинах (Суго, Туроуц, Чермошньо), автор подає діалектні назви їжі та кухонного начиння, серед яких є і назви німецького походження, що надалі подаються нами у алфавітному порядку зі вказівкою сторінки: *cimet* ‘кориця’ [46, с. 116], *fasírozott* ‘котлета’ [74], *früstk* ‘сніданок’ [120], *gríz* ‘манна каша’ [116], *kifli* ‘рогалик’ [200], *krumplinudli* ‘картопляні галушки’ [184], *sódar* ‘окіст’ [160], *sztelázs* ‘стелаж’ [128], *talkedli* ‘оладки з дріжджового тіста’ [195], *zsétár/zsojtár* ‘дійниця’ [124] та ряд ін. Золтан Уйварі робить чіткий розподіл між стравами щоденного вжитку, святковими та дієтичними стравами. Особливо розглядає хлібні та мучні вироби, молочні продукти, м’ясні і рибні страви, овочі та фрукти тощо. Але все ж таки більшість німецьких запозичених назв їжі, напоїв та кухонного начиння тут відсутні.

За останні десять років в Угорській Республіці з’явилися окремі наукові розвідки, у яких знаходимо й німецькі запозичення, це, зокрема, праця Естер Кішбан (Kisbán Eszter) „A táplálkozáskultúra” (Культура харчування), опублікована у четвертому томі відомої 8-томної книги „Magyar néprajz IV. Életmód” (1997 р.) (Угорська етнографія IV. Життєвий побут) [32, с. 419–583]. Робота складається з п’яти підрозділів. Авторка звертає увагу на періодизацію культури харчування угорців, виділяючи: 1) культуру харчування періоду пізнього середньовіччя (1300–1500 рр.); 2) культуру харчування нового часу (1500–1690 рр.); 3) культуру харчування еліти нового часу (1690–1780 рр.); 4) культуру харчування селян (1780–1880 рр.); 5) культуру харчування періоду модернізації (1880 – 1970 рр.). У підрозділі, присвяченому вивченню назв їжі та напоїв, наводяться і деякі німецькі запозичення, наприклад: *fánk* ‘пончик’ [113, с. 526], *küglóf* ‘весільний пиріг’ [523–524], *perec* ‘плетений весільний калач’ [525], *sódar* ‘окіст’ [476], *svártli* ‘сальтисон’ [477], *virslis* ‘сосиски’ [477] та ряд ін. Проте назви їжі та напоїв розглядаються тут в етнографічному аспекті.

У цій же книзі опублікувала свою статтю й Клара Чіллері (Csillery Klára) „Lakáskultúra” (Культура квартири) [22, с. 327–414], у якій дає етнографічний опис назв різних видів меблів, серед яких знаходимо і німецькі запозичення, наприклад: *kommód*, *sublót* ‘комод’ [22, с. 365], *kanapé* ‘канапа’ [396], *kredenc* ‘кухонна шафа з висувними ящиками’ [374], *sámedli*, *zsámoly* ‘лавичка на двох дощечках замість ніжок’ [395–396] та ряд ін. Однак авторка не досліджує ці назви в широкому мовному аспекті.

Узагальнююча стаття про одяг з'явилася також у цій книзі з-під-пера Марії Флоріан (Flórián Mária) [23, с. 585–769], в якій серед назв одягу трапляються й німецькі запозичення, наприклад: *gallér* 'комір сорочки' [23, с. 597], *kravátli* 'краватка' [598], *lájbi* 'жилетка' [649], *rékli* 'піджак' [639], *rokolya* 'спідниця' [653], *zakkó* 'піджак' [651] та ін. Названі види одягу розглядаються авторкою тільки в етнографічному аспекті.

У науковій літературі немає спеціальних монографій чи ґрунтовних наукових статей про німецькі запозичення в сучасних угорських говірках Закарпаття, отже, це питання й досі відкрите [1], [3], [31].

Проте слід відзначити, що угорські говірки Закарпаття, починаючи з другої половини ХХ ст., з відкриттям кафедри угорської мови та літератури УжДУ, досліджувалися активно як у фонетичному, морфологічному, так і в лексико-семантичному аспектах. Тут у першу чергу слід назвати монографії та наукові статті професора П.М. Лизанця (Lizanec Péter), завідувача кафедри угорської філології Ужгородського національного університету. У 1970–1976 рр. він видав тритомну монографію про українсько-угорські міжмовні контакти [34, 13, 12], у якій, крім теоретичної частини, додано „Атлас лексичних мадяризмів та їх відповідників в українських говорах Закарпаття”, що містить 530 лінгвістичних карт, із яких – 410 лексичних, 77 семантичних, 27 карт ізоглос і 16 зведених карт. На цих лінгвістичних картах подано цілий ряд назв, серед яких є і німецькі запозичення, що увійшли разом з угорськими запозиченнями в українські говірки Закарпаття, наприклад: *берет*, *беретка* 'берет' [12, карта 216], *бóвда* 'будка для собак' [карта 59], *бурк* 'замок' [карта 50], *ганок* 'ганок' [карта 47], *герінгы*, *гарінгы* 'оселедець' [карта 421], *гуршл'і*, *гершлики* 'ячмінна крупа' [карта 407], *ґріз*, *ґріс*, *ґрісик* 'манна крупа' [карта 405], *драйфус* 'тринога (для каструль, горщиків на відкритому вогні)' [карта 304], *етерник* 'етерніт' [карта 24], *жемлик* 'булочка круглої форми' [карта 437], *каґл'я* 'кахельна груба' [карта 181], *кремзлики* 'оладка з тертої картоплі, випечена на жиру, деруни' [карта 415], *лавор* 'тазик для вмивання' [карта 272], *пішкóвта* 'бісквіт' [карта 443], *прийзлі*, *прийзлики* 'паніровані сухарі' [карта 408], *фашлик* 'бинт' [102, 134, 630], *цòкіл* 'виступ стіни' [карта 78], *цуцлі*, *цуцик*, *цуцлік* 'пустушка, соска' [карта 243], *шлайер* 'весільна фата' [карта 269], *шаратл'і* 'носилки' [карти 97, 98, 141, 637], *штраф* 'смужка на стіні, що відділяє білу стелю від кольорових стін' [карта 41] та ін.

Ці ж самі німецькі запозичення, але трохи у меншій кількості знаходимо в іншій тритомній монографії П.М. Лизанця „А Kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza” (1992–2003 рр.) (Атлас угорських говорів Закарпаття). У цій монографії є 1215 лінгвістичних карт, із яких у 110 поряд з угорськими та іншомовними відповідниками є й окремі німецькі запозичення. Серед найпоширеніших виділяємо: *colstok* 'складний метр' [34, карта 701], *dózni* 'портсигар' [карта 602], *fasírt* 'котлета' [карта 288], *firhang* 'занавіска' [карта 202], *gépely* 'робоча машина, яку тягли коні' [карта 540], *hecsepecse* 'плід шипшини' [карта 902], *hokedli* 'табуретка' [карта 92], *hózentróger* 'підтяжки для штанів' [карта 151], *kamásli* 'полотняні обмотки' [карта 235], *kamilla* 'ромашка' [карта 892], *kapric* 'бутелька' [карта 84], *koffer* 'чемодан' [карта 95], *komp* 'порог' [карта 727], *korhely* 'п'яниця' [карта 453], *kukker* 'бінокль' [карта 213], *létra* 'драбина' [карта 23], *lila* 'фіолетовий' [карта 923], *masli* 'бант' [карта 197], *míder* 'корсет' [карта 222], *pakk* 'пакунок' [карта 96], *palá-*

nk ‘огорожа з дощок’ [карта 64], *parhet, flanel* ‘фланель’ [карта 119], *plajbász* ‘карандаш’ [карта 743], *portéka* ‘товар’ [карта 733], *rostély* ‘колосник у плиті’ [карта 362], *saroglya* ‘носилки’ [карта 512] та ін.

Ґрунтовні дослідження професора П.М. Лизанця стали нам у значній пригоді щодо виявлення німецьких запозичень як в українських, так і в угорських говірках Закарпаття, але автор окремо цією проблемою не займався, бо такої мети перед собою не ставив. У Лизанця П.М. з’явилося чимало наукових статей з лексики і семантики українських та угорських говорів, де теж є запозичення з німецьких (баварсько-австрійських) говірок, але ми їх аналізувати не будемо, бо більшість із цих запозичень уже фіксувалися вченим у вищезгаданих працях.

В одній із своїх статей, опублікованій у збірнику „Двомовність і угорська мовна культура”, що вийшла у Будапешті у 1995-му році під назвою „Лексичні паралелізми, пов’язані з харчуванням, в угорських говірках Закарпаття” [120, с. 147–153], П.М. Лизанець розглядає цікаві та важливі питання, а саме наявність для однієї й тієї назви їжі кількох відповідників, які часто використовувалися мовцями паралельно, наприклад, для означення поняття ‘оладка з тертої сирої картоплі та муки’ є назви: *lapcsinka, kremzli, кийзлик, tósnyi, kugli, krumplis tészta, krumplis palacsinta* [33, карта 284].

У 2002-му році в Ужгороді опубліковує наукове видання старший викладач кафедри угорської філології УжНУ М.Ж. Дерке (Györke Magdolna) на тему „Назви одягу в угорських говорах Закарпаття” [8]. Робота складається з трьох розділів. Усі назви одягу в угорських говорах Закарпаття авторка чітко розподіляє на 10 тематичних груп, які, в свою чергу, мають ще й свої підгрупи. Серед досліджуваних назв одягу є й окремі німецькі запозичення, наприклад: *fuszekli* ‘шкарпетки’, *galand* ‘стрічка’, *hózentráger* ‘підтяжки’, *strimfli* ‘панчохи’, *strompádli* ‘гумки на панчохи’ та багато ін. [8, с. 31].

Е.О. Борбель (Borbély Edit) у своїй науковій статті „Közös szavak” a kárpátaljai magyar regionális köznyelvben (Спільні слова у регіональному мовленні угорців Закарпаття), опублікованій у фаховому збірнику Acta Hungarica, 1999–2000 (Акта гунгаріка, X–XI) [2, с. 22–24], дає визначення „мовним контактам”, а також розглядає питання мовної інтерференції на матеріалі угорських говірок. Вважає, що таке явище можна спостерігати при вживанні лексичних паралелів угорських та запозичених лексем. Серед запозичень виділяє й германізми (всього 10). Нею розглянуто 159 запозичень у 12 тематичних групах. На кафедрі угорської філології Ужгородського національного університету захистив кандидатську дисертацію (2004 р.) Л.Л. Ур (Úr Lajos) на тему „Назви їжі та кухонного начиння в ужансько-латорицьких угорських говірках Закарпатської області” [21]. Автор поділяє назви їжі й кухонного начиння за походженням на дві групи: 1) власне угорські слова (77% від загальної кількості назв) та 2) запозичення з інших мов (23% від загальної кількості назв). Серед іншомовних назв Л.Л. Ур виділяє також німецькі запозичення [21, с. 12–13], але комплексний збір та аналіз німецьких запозичень назв їжі, напоїв та кухонного начиння у нього відсутній.

З 1960-х років на кафедрі німецької філології УжНУ засновано діалектологічну школу, де вивчалися міжмовні контакти на Закарпатті – публікацій понад 300.

Д.В. Костюк опублікував невеличку статтю „Німецькі лексичні запозичення в українській мові” [11, с. 74–77], яка вийшла у збірнику „Особливості розвитку романо-германських мов”. Стаття представляє собою підготовчий матеріал для узагальнюючого дослідження українсько-німецьких міжмовних контактів на лексичному рівні. Загалом проаналізовано 15 лексем, що стосуються виробничо-професійної лексики, наприклад: *брак*, *бухгалтер*, *верстат*, *вінкель*, *глянци*, *дратва*, *крамар*, *кухня*, *нют*, *рант*, *слюсар*, *цех*, *цина*, *шихта*, *шруб* та ін. Німецькими запозиченнями в угорських говірках він не займався.

У цьому ж збірнику П.М. Данканич опублікував тези доповіді на тему „Німецькі запозичення в говірках угорського населення Ужгородського району в сільськогосподарській лексиці” [7, с. 86–87]. Зрозуміло, що йдеться про вивчення сільськогосподарської лексики на матеріалі угорських говірок восьми сіл Ужгородського району (Галоч, Ратівці, Соловка, Соломонове, Струмківка, Шишлівці, Тернівці, Ялочне). Серед німецьких запозичень цієї тематичної групи П.М. Данканич виділяє такі: *bóde* – ‘будка’ < *die Bude*, угор. *kunyhó*; *fuvar* – ‘підвода, віз’ < *die Führe*, угор. *szekér*; *istráng* – ‘мотузка, петля’ < *der Strang*, угор. *kötél*; *kübli* – ‘діжка’ < б.-а. діал. *Kübl* < *der Kübel*, угор. *dézsá*; *lóre* – ‘вагонетка’ < *die Lore*, угор. *talyiga*; *misling* – ‘помість’ < б.-а. діал. *Mischling* < *der Mischling*, угор. *csalamádé*; *spriccelni* – ‘виприскувати’ < *spritzen*, угор. *fröcsköl* та ін. Картотека фактичного матеріалу складає 31 назву, однак автор не подає повний мовний аналіз цих лексем.

О.М. Гвоздяк опублікувала статтю на тему „Deutsches Lehngut in den ukrainischen Transkarpatiens” (Німецькі запозичення в українських говірках Закарпаття) (1999 р.) у відомому збірнику „Interethnische Beziehungen im rumänisch – ungarisch – ukrainischen Kontaktraum vom 18. Jahrhundert bis zur Gegenwart“ (Інтеретнічні відносини в румунсько – угорсько – українсько контактному просторі з XVIII ст. до сьогодення часу) [30, с. 404–420]. Серед найпоширеніших німецьких запозичень знаходимо такі приклади: *blo‘der* < нім. *Bratrohr* (духовка) [30, с. 414], *tsajger* < нім. *Zeiger* (стрілка) [408], *tsigaretleke* < нім. *Zigarette* (цигарка) [413], *tsimra* < нім. *Zimmer* (кімната) [414], *farbovate* < нім. *färben* (фарбувати) [415], *forfter* < нім. *Förster* (лісник) [412], *hejber* < нім. *Heber* (домкрат) [408], *luftovate* < нім. *lüften* (провітрювати) [412], *rixtovate* < нім. *richten* (готувати) [408] та багато ін. У цій статті авторка доходить до висновку, що найменше вживаються назви німецького походження в районах Міжгірщини та Рахівщини, можливо, тому, що ці райони досить віддалені від тутешніх німців, угорців чи словаків, які безпосередньо контактували і зараз контактують між собою.

Професор Г.І. Меліка (Melika Georg) у співавторстві з доцентом О.М. Гвоздяк (Hvozdiak Olga) у 2003-му році опублікували статтю на тему „Угорсько-німецькі мовні взаємини у кулінарній лексиці Закарпаття” (2003 р.) [5, с. 25–29]. У статті розглядаються німецькі назви страв (крім печива), які поширені серед угорців Закарпаття, незалежно від того, чи вони є творцями етнореалій, чи це назви, що увійшли із австрійської, української, словацької або румунської кухні і стали популярними в угорців. Серед окремих видів страв та продуктів-напівфабрикатів знаходимо такі приклади: *‘nok^ěrdli* < угор. *nokedli* < а.-нім. *Nokerl* < нім. *Mehl-, Grießklößchen* > укр. *‘nokerleke* ‘галушки’ [5, с. 27]; *‘paštěta* < угор. *pástétom* < нім. *Pastete* ‘паштет’ [28]; *‘prězli* < угор. *prézli* < нім. *Brösel* > укр. *‘prezl’ame* ‘сухари’

[27]; *'prēzlis'nuln* < угор. прикметник *prēzlis* + *nudli* < нім. *Nudel-* 'галушки посипані сухарями (маком – угор. *mákos-*, горіхами – угор. *dijos-)*' [27]; *'šnitsli* < угор. *snicli* < нім. *Schnitzel* 'шніцель' [28], *'šo"dłr* < угор. *sódar* < нім. гов. *scholter* (*Schulter*) 'окіст' [28]; *'šonkí* < угор. *sonka* < нім. гов. *schunke* (*Schinken*) 'окорок' [28]; *'viršli* < угор. *viršli* < нім. *Würstel* 'сосиска' [28] та ін. Загалом проаналізовано 18 лексем німецького походження, але комплексний збір німецьких запозичень цієї тематичної групи в праці відсутній, а назви напоїв та кухонного начиння взагалі не розглядаються.

Дослідження лексики українських говірок Закарпаття проводилося також вченими кафедри української мови Ужгородського державного (сьогодні Національного) університету [18], [20].

Професор Й.О. Дзензелівський у 1955-му році опублікував статтю „Спостереження над термінологією народної метрології говірок Закарпатської області”, яка вийшла у збірнику „Наукові записки IV” [9, с. 81–139]. Робота складається з восьми підрозділів: 1) назви лінійних мір; 2) назви мір об'єму та місткості; 3) назви мір площі; 4) назви мір ваги; 5) числові назви, пов'язані з сільським господарством; 6) ткацькі числові назви; 7) термінологія, пов'язана з означенням часу; 8) деякі інші числові назви. Серед досліджуваних назв є й німецькі запозичення, наприклад: *мисель*, *риф*, *тацет*, *ферталь*, *штамперлик*, *шух* та ін. Знайдено всього 10 лексем німецького походження.

На увагу заслуговують ще й такі праці: тритомний „Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР“ (Т. I–III) професора Й.О. Дзензелівського [10], „Лінгвістичний атлас українських говорів східної Словаччини: Назви страв, посуду і кухонного начиння“ З.Т. Ганудель [4] та розвідки, пов'язані з ботанічною лексикою української мови І.В. Сабадоша [14–16]. У цих працях, поряд з іншими назвами різних тематичних груп, представлені також і окремі лексеми німецького походження.

Е.Д. Гоца, доцент кафедри української мови УжНУ, опублікувала наукову статтю „Угорські запозичення в українських карпатських назвах їжі” [6, с. 30–38]. Кожному запозиченню присвячена окрема мікростаття, у якій подано його поширення в обстежених українських говірках (82 н. пп.), відображення в лексикографічній та лінгвогеографічній літературі та з'ясування етимології. Серед угорських назв їжі є й німецькі запозичення: *гершлі* 'ячмінна крупа' < угор. діал. *gersli* – id.; *кіфлик* 'рогалик' < угор. діал. *kifli* – id.; *кремзлик* 'дерун, оладка з тертої картоплі' < угор. діал. *kremzli* – id.; *нудл'і* 'начинені сливами (повидлом і т. д.) своєрідні вареники із суміші картопляного пюре і борошна' < угор. діал. *nudli* – id.; *прийзл'і* 'приправа з подрібнених (змелених, товчених) сухарів для посипання галушок, вареників і т. д.' < угор. діал. *kifli* – id.; *торкедл'і* 'пампушка' < угор. діал. *tarkedli* – id. та ін. Авторка виділила 11 назв їжі німецького походження.

Німецькі запозичення в українських говірках Словаччини були об'єктом дослідження у статті В. Слимака „Германізми в словниковому складі лемківського українського діалекту околиці Бардієва”, що вийшла у збірнику „Науковий збірник музею української культури у Свиднику” [17, с. 603–609]. Автор згадує про інтенсивний мовний контакт між німецьким та українським населенням, внаслідок чого в український діалект Словаччини потрапило чимало германізмів, які поступово зникають, особливо під впливом словацької літературної мови, і

замінюються новими лексичними одиницями, наприклад: *аницуг, бляха, трис, жемлик, зафт, лайбик, лак, рошта, рула, фарба, фіришок, фурик, циркель, шпаргет, шпица, шпулька, штахетка, штемпель* тощо.

Німецькі запозичення в румунських говірках переважно в галузі побутової лексики були предметом наукового дослідження й відомих румунських вчених: Марії Пурдели Сітару (Sităru Maria Purdela) та Лівії Васілути (Vasiluță Livia) „*Rumänische Fachausdrücke Deutscher Herkunft im Bereich der Kochkunst*“ (Румунська фахова лексика німецького походження зі сфери кухонного мистецтва) (1994 р.) [39, с. 121–141], Лаури Кароліни Тауту (Tăutu Laura Carolina) „*Deutsche Entlehnungen in den rumänischen Dialekten Siebenbürgers. Enthlehnungen im Bereich der Küchenterminologie*“ (Німецькі запозичення в румунських діалектах Трансільванії. Запозичення зі сфери кухонної термінології) (2003 р.) [46, с. 32–401] та інших вчених, але тут не йдеться про німецькі запозичення в угорських говірках Закарпаття. Про інтерференції у мовах та діалектах південно-східної Європи писали німецький науковець Ганс Гель (Gehl Hans) та румунський вчений Марія Пурдела Сітару (Sităru Purdela Maria) „*Interferenzen in den Sprachen und Dialekten Südosteuropas*“ (1994 р.) [29].

Отже, що на сьогоднішній день у науковій літературі немає ґрунтовних наукових статей про німецькі запозичення в угорських говірках Закарпаття, тобто цією темою конкретно лінгвісти не займалися. Разом з тим отримано значущі результати стосовно різних аспектів вивчення німецьких запозичень, що в свою чергу слугує надійним і ґрунтовним фундаментом у дослідженні угорської діалектної лексики.

Список використаних джерел

- 1 Бібліографічний покажчик до 70-річчя від дня народження П.М. Лизанця / [упоряд. М.П. Фабіан]. – Ужгород: ІВА, 2001. (Серія: Вчені ужгородського національного університету).
- 2 Борбель Е.О. «Спільні слова» у регіональному мовленні угорців Закарпаття / [редкол.: П.М. Лизанець (головний ред.) та ін.] // *Acta Hungarica X–XI*, рік видання 1999–2000: збірник наукових праць. – Ужгород: Ліра, 2003. – С. 22–24.
- 3 Вісник Закарпатського Угорськомовного Наукового Товариства / [уклад. П.М. Лизанець]. – Ужгород: Спектрал, 2003. (Серія: Бібліографічні довідники; випуск 5).
- 4 Ганудель З.Т. Лінгвістичний атлас українських говорів східної Словаччини: Назви страв, посуду і кухонного начиння / З.Т. Ганудель. – Пряшів: Видавництво Пряшівського державного університету, 1981. – Т. I.
- 5 Гвоздяк О.М. Угорсько-німецькі мовні взаємини у кулінарній лексиці Закарпаття / О.М. Гвоздяк, Г.І. Меліка / [редкол.: П.М. Лизанець (головний ред.) та ін.] // *Acta Hungarica X–XI*, рік видання 1999–2000: збірник наукових праць. – Ужгород: Ліра, 2003. – С. 25–29.
- 6 Гоца Е.Д. Угорські запозичення в українських карпатських назвах їжі / [редкол.: П.М. Лизанець (головний ред.) та ін.] // *Acta Hungarica X–XI*, рік видання 1999–2000: збірник наукових праць. – Ужгород: Ліра, 2003. – С. 30–38.

- 7 Данканич П.М. Німецькі запозичення в говірках угорського населення Ужгородського району в сільськогосподарській лексиці: навчальний посібник / [редкол. К.Д. Тимофеева, Й.О. Баглай, Б.П. Бендзар та ін.] // Особливості розвитку сучасних германських і романських мов. – Ужгород: Закарпатська обласна друкарня, 1974. – С. 86–87.
- 8 Дерке М.Ж. Назви одягу в угорських говорах Закарпаття: наукове видання / М.Ж. Дерке. – Ужгород: Два кольори, 2002. – 39 с.
- 9 Дзедзелівський Й.О. Спостереження над термінологією народної метрології говірок Закарпатської області / [редкол.: С.П. Бевзенко (головний ред.) та ін.] // Наукові записки: збірник наукових праць. – Львів: Видавництво Львівського університету імені І. Франка, 1955. – Т. XIV. – С. 81–139.
- 10 Дзедзелівський Й.О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР (Лексика) / Й.О. Дзедзелівський. – Ужгород: ГУ, 1958. – Ч. I., Ужгород: ДУ, 1960. – Ч. II., Ужгород: ДУ, 1993. – Ч. III.
- 11 Костюк Д.В. Німецькі лексичні запозичення в українській мові: навчальний посібник / [редкол. К.Д. Тимофеева, Й.О. Баглай, Б.П. Бендзар та ін.] // Особливості розвитку сучасних германських і романських мов. – Ужгород: Закарпатська обласна друкарня, 1974. – С. 74–77.
- 12 Лизанець П.М. Атлас лексичних мадяризмів та їх відповідників в українських говорах Закарпатської області УРСР / под ред. С.І. Ковтюка. – Ужгород: Радянське Закарпаття, 1976. – 325 с.
- 13 Лизанець П.Н. Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпатья. Венгерско-украинские межъязыковые контакты/под ред. В.В. Жукова. – Будапешт: Академия наук Венгрии, 1976. –682 с.
- 14 Сабадош І.В. Формування української номенклатури / відп. Ред. В.В. Німчук. – Ужгород: Ужгородський державний університет, 1996.
- 15 Сабадош І.В. Лісоплавна лексика українських говорів Карпат у зв'язку з іншими слов'янськими і неслов'янськими мовами / [редкол.: П.М. Лизанець (головний ред.) та ін.] // Acta Hungarica, рік видання 1993 – 1994. – Ужгород: Ліра, 1997.
- 16 Сабадош І.В. Атлас ботанічної лексики української мови / І.В. Сабадош. – Ужгород: Ужгородський державний університет, 1999.
- 17 Слимач В. Германізми в словниковому складі лемківського українського діалекту околиці Бардієва / [редкол.: І. Русинко (головний ред.) та ін.] // Науковий збірник музею української культури. – Пряшів: Братиславське словацьке педагогічне видавництво, 1983. – С. 603–609.
- 18 Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: [збірник наукових / [редкол.: І.В. Сабадош (головний ред.) та ін.]. – Ужгород: Видавництво В.Падяка, 2006. – Випуск 10.
- 19 Туріс І.Ю. Німецькі запозичення в угорських говірках Закарпатської області: наукове видання / відп. Ред. П.М. Лизанець. – Ужгород: Карпати, 2008.
- 20 Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодні / [редкол.: Б.К. Галас (головний ред.) та ін.] // Збірник наукових статей за матеріалами науково-практичної конференції: травень 1993 р. – Ужгород: Патент, 1993.
- 21 Ур Л.Л. Назви їжі й кухонного начиння в південних ужансько-латорицьких угорських говірках Закарпатської області: автореферат дисертації кандидата

- філологічних наук: спеціальність 10.02.09 „Угорська мова” / Л.Л. Ур. – Ужгород, 2004. – 20 с.
- 22 Csillery Klára. Lakáskultúra / [szerk. Biz. Csillery Klára, Csukás Györgyi, Dám László és mások] // Magyar Néprajz IV: VIII kötetben. – Budapest: Műszaki Kiadó, 1997. – 327–414 old.
 - 23 Flórián Mária. Öltözködés / [szerk. Biz. Csillery Klára, Csukás Györgyi, Dám László és mások] // Magyar Néprajz IV: 8 kötetben. – Budapest: Műszaki Kiadó, 1997. – 585–769 old.
 - 24 Földes Csaba. Phraseologie im Deutschen als Minderheitensprache. (Am Beispiel der Ungarndeutschen) / Baur Rupprecht, S./Chlosta Christoph (Hrsg.) // Von der Einwortmetapher zur Satzmetapher. Akten des Westfälischen Arbeitskreises Phraseologie-/Parömiologie; 94/95. – Bochum: Brockmeyer Verlag, 1995. – Bd. 6. – S. 163–189.
 - 25 Földes Csaba. Interkulturelle Linguistik. Vorüberlegungen zu Konzepten, Problemen und Desiderata / Földes Csaba (Hrsg.) // Studia Germanistica Universitatis Vesprimiensis. – Veszprém: Universitätsverlag, 2003. – Supplement 1. – 77 S.
 - 26 Földes Csaba. Kontaktdeutsch / Földes Csaba. – Tübingen: Gunter Narr Verlag, 2005. – 399 S. Förster Horst.
 - 27 Möglichkeiten der Kooperation im Bereich der Regionalforschung Südosteuropas / Förster Horst (Hrsg.) // Südosteuropaforschung heute – Bilanz und Perspektiven. – Tübingen: Institut für Regionalforschung, 1999. – Materialien Heft 9. – S. 39–58.
 - 28 Förster Horst / Gehl Hans (Hrsg.) // Interethnische Beziehungen im rumänisch – ungarisch – ukrainischen Kontaktraum vom 18. Jahrhundert bis zur Gegenwart. – Satu Mare–Tübingen: Muzeului, 1999. – S. 5–12.
 - 29 Gehl Hans. Interferenzen in den Sprachen und Dialekten Südosteuropas / Gehl Hans, Purdela Sitaru Maria (Hrsg.). – Tübingen: Institut für donauschwäbische Geschichte und Landeskunde, 1994. – Materialien Heft 4. – 340 S.
 - 30 Hvozdiak Olga. Deutsches Lehngut in den ukrainischen Transkarpatien / Gehl Hans (Hrsg.) // Interethnische Beziehungen im rumänisch – ungarisch – ukrainischen Kontaktraum vom 18. Jahrhundert bis zur Gegenwart. – Satu Mare–Tübingen: Muzeului, 1999. – S. 404–420.
 - 31 Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat: [A 6. Élőnyelvi konferencia előadásai szerk. Kassai Iлона]. – Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet Élőnyelvi Osztály, 1995.
 - 32 Kisbán Eszter. A táplálkozókultúra / [szerk. Biz. Csillery Klára, Csukás Györgyi, Dám László és mások] // Magyar néprajz IV. – Budapest: Műszaki Kiadó, 1997. – 419–583 old.
 - 33 Lizanec Péter. Lexikai párhuzamok a táplálkozás szókincsében a kárpátaljai magyar népnyelvben / szerk. Kassai Iлона // „Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat”: a 6. Élőnyelvi konferencia. – Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet Élőnyelvi Osztály, 1993. – 147–153 old.
 - 34 Lizanec Péter. A Kárpátaljai magyar nyelvjárások Atlasza / szerk. Horváth Katalin. – I k. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1992 – 884 old., II k. – Ungvár: PoliPrint KFT, 1996. – 952 old., III k. – Ungvár–Debrecen: Ethnika, 2003. – 827 old.
 - 35 Melika Georg. Einfluss der deutschen Bevölkerung auf die anderen Ethnien der Region / Melika Georg, Cimbotă Viorel / Gehl, Hans, Cimbotă, Viorel (Hrsg.) // Materielle und geistige Volkskultur des oberen Theissbeckens. – Satu Mare–Tübingen: Muzeului, 2003. – S. 257–271.

- 36 Mollai Károly. Német-magyar nyelvi érintkezések a XVI. század végén / szerk. Mollai Károly – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1982. – 643 old.
- 37 Nelde Peter. Deutsch als Muttersprache in Ungarn / Nelde Peter (Hrsg.). – Stuttgart: Franz Steiner Verlag 1990. – 380 S.
- 38 Petrovič Velimir. Die essekerische Mundart / Wild Katharina (Hrsg.) // Studien zur Germanistik 2. – Pécs: Universitätsverlag, 1994. – S. 19–32.
- 39 Purdela Sităru Maria, Vasiluță Livia. Rumänische Fachausdrücke Deutscher Herkunft im Bereich der Kochkunst / Gehl Hans, Purdela Sitaru Mariam (Hrsg.) // Interferenzen in den Sprachen und Dialekten Südosteuropas. – Tübingen: Institut für donauschwäbische Geschichte und Landeskunde, 1994. – Materialien Heft 4. – S. 121–141.
- 40 Raster Peter. Perspektiven einer interkulturellen Linguistik / Földes Csaba (Hrsg.) // Von der Verschiedenheit der Sprachen zur Verschiedenheit der Sprachwissenschaft. – Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag, 2002. – S. 119–132.
- 41 Rosenberg Peter, Weydt Harald. Neues zur Sprachentwicklung der Deutschen in der Sowjetunion / Rosenberg Peter, Weydt Harald (Hrsg.) // Sprache und Identität. – Köln: Markus Verlag, 1992. – S. 217–221.
- 42 Samu Imre. A felsőöri nyelvjárás / szerk. Samu Imre // NytudÉrt: „A grammatikai és lexikológiai nyelvjárások kérdéséhez”. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1971. – 72. sz. – 7– 85 old.
- 43 Schirmunski Viktor. Linguistische und ethnographische Studien 1926–1931 / Claus Jürgen Hutterer (Hrsg.). – München: Verlag Südostdeutsches Kulturwerk, 1992. – 215 S.
- 44 Siebenbürgischen (Die) Länder. Eine Spurensicherung. Band in zwei Teilen / Martin Bottesch, Franz Grieshofer, Wilfried Schabus (Hrsg.). – Wien: Böhlau Verlag, 2002. – 967 S.
- 45 Sprachinselforschung. Eine Gedenkschrift für Hugo Jelig / Nina Berend, Klaus J. Mattheier (Hrsg.). – Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag, 1994. – 200 S.
- 46 Tăutu Laura Carolina. Deutsche Entlehnungen in den rumänischen Dialekten Siebenbürgens. Entlehnungen im Bereich der Küchenterminologie / Gehl Hans, – Ciubotă Viorel (Hrsg.) // Materielle und geistige Volkskultur des Oberen Teissbeckens. – Satu Mare–Tübingen: Muzeului, 2003. – S. 32–401.
- 47 Újvary Zoltán. Népi táplálkozás három gömöri völgyben / szerk. Újvary Zoltán. – Debrecen: KLTE Néprajzi Tanszék, 1991. – 273 old.

Ingrid Turis Resümee

Den deutschen Lehnwörtern in den ungarischen Mundarten Transkarpatien haben die ukrainischen und ausländischen Forscher bisher wenige Aufmerksamkeit geschenkt. Die wissenschaftlichen Arbeiten bezeugen, dass in den meisten veröffentlichten Arbeiten die deutschen Lehnwörter in der ungarische Sprache nur im ethnographischem Aspekt erforscht wurden. Aber die deutschen Lehnwörter in den ukrainischen Mundarten Transkarpatien wurden gründlich von den Forscher des Lehrstuhls der deutschen Sprache UzhNU.